

ੴ

ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰ

54

ਪਰਮ ਤਾਂ ਮਜ਼ਹਬ

ਭਾਗ - 9

‘ਖੜੀ’

ਧਰਮ ਜਾਂ ਮਜ਼ਹਬ

ਭਾਗ-੯

ਨਿਕੇ ਬੱਚੇ (baby) ਨੂੰ ਮਾਂ — ਆਪਣੀ ਪਿਆਰ-ਰੂਪੀ 'ਮਮਤਾ' ਨਾਲ ਸੰਭਾਲਦੀ, ਪਾਲਦੀ-ਪੋਸਦੀ ਅਤੇ ਲਾਡ-ਲਡਾਉਂਦੀ ਹੈ।

ਪਰ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਜੇਕਰ ਨਰਸ (nurse) ਜਾਂ ਆਯਾ ਨੇ ਪਾਲਣਾ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਬੱਚੇ ਦਾ ਪਾਲਣ-ਪੋਸਣ ਚੰਗੇ ਹੋਵੇਗਾ — ਪਰ 'ਬੱਚਾ', ਮਾਂ ਦੀ 'ਮਮਤਾ' ਵਾਲੀ ਕੋਮਲ ਤੇ ਨਿਘੀ ਪਿਆਰ-ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਅਸੀਸਾਂ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ 'ਮਾਂ ਪਿਆਰ' ਦੀ 'ਮਮਤਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ', ਬੱਚੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਅਤੇ 'ਜੀਵਨ' ਕੋਰਾ, ਫੋਕਾ ਤੇ ਅਧੂਰਾ ਰਹੇਗਾ।

"ਪੀਉ ਦੇ ਨਾਂਹ ਪਿਆਰ ਤੁਲਿ ਨਾ ਫੁਫੀ ਨਾ ਪਿਤੀਏ ਤਾਏ ।

ਮਾਉ ਹੇਤੁ ਨ ਪੁਜਨੀ ਹੇਤੁ ਨ ਮਾਮੇ ਮਾਸੀ ਜਾਏ ।" (ਵਾ: ਭਾ: ਗੁ: ੩੯/੨੦)

ਇਸ ਮਿਸਾਲ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿਧ ਹੋਇਆ ਕਿ ਦੈਵੀ, ਕੋਮਲ, ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ, ਕੋਰਾ, ਫੋਕਾ ਅਤੇ ਅਧੂਰਾ ਰਹੇਗਾ।

ਆਤਮਿਕ ਪ੍ਰੇਮ-ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਅਨੇਕਾਂ ਬਾਹਰਮੁਖੀ ਧਾਰਮਿਕ ਕਰਮ-ਕਿਰਿਆ —

ਕੋਰੇ

ਰਸਮੀ

ਫਿਕੇ

ਅਧੂਰੇ

'ਬਾਦ ਸੀਗਾਰ'

'ਫੋਕਟ ਫੋਕਟਈਆ'

ਬੱਧਾ-ਚੱਟੀ

ਦੇਖਾ-ਦੇਖੀ

ਰੀਸੋ-ਰੀਸੀ

ਹਉਮੈ-ਵੇੜੇ

'ਕੂੜ-ਕਿਰਿਆ'

'ਦੂਜੇ ਭਾਉ' ਵਾਲੇ 'ਮੁਰਦਾ ਸਾਧਨ' ਹੀ ਬਣੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ।

‘ਮਾਂ’ ਅਤੇ ‘ਬੱਚੇ’ ਵਿਚਕਾਰ — ‘ਮਮਤਾ’ ਦੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ ਦਾ ‘ਨਾਤਾ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਪ੍ਰੀਤ ਡੋਰੀ ਢਿੱਲੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ‘ਮਾਂ-ਪੁੱਤੇ’ ਦਾ ਨਾਤਾ ਭੀ ਢਿੱਲਾ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਬੱਚਾ ‘ਮਾਂ-ਪਿਆਰ’ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਏਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਜੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਅੰਦਰ, ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੀਤ-ਡੋਰੀ’ ਢਿੱਲੀ ਪੈ ਜਾਵੇ ਯਾ ਟੁੱਟ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਜੀਵ — ਇਲਾਹੀ ‘ਪ੍ਰੇਮ-ਸਵੈਪਨਾ’ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ‘ਭੁੱਲਾ’ ਜਾਂ ‘ਗੁਆਚਾ’ ਹੋਇਆ ‘ਮਨੁੱਖ’ (prodigal son) ਮਾਇਆ ਦੇ ਭਰਮ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ, ‘ਆਪ ਹੁਦਰਾ’ ਹੋ ਕੇ, ਜੋ ਭੀ ਕਰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ — ਸੋ ਇਲਾਹੀ ਪ੍ਰੀਤ-ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ‘ਖਾਲੀ’ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

“ਪ੍ਰੀਤ ਨਹੀ ਜਉ ਨਾਮ ਸਿਉ ਤਉ ਏਉ ਕਰਮ ਬਿਕਾਰ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੫੨)

“ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਨਰਕਿ ਜਾਵੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੪੦)

“ਸੋਈ ਮਲੀਨੁ ਦੀਨੁ ਹੀਨੁ ਜਿਸੁ ਪਭੁ ਬਿਸਰਾਨਾ ॥”

(ਪੰਨਾ-੮੧੩)

ਜਿਹੜੇ ਖਿਆਲ ਯਾ ਨਿਸਚੇ ਸਾਨੂੰ —

ਚੰਗੇ ਲਗਦੇ ਹਨ

ਭਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਖਿੱਚ ਪਾਉਂਦੇ ਹਨ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ਸੁਤੇ-ਸਿਧ, ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਅਣਜਾਣੇ ਹੀ —

ਮੁੜ-ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਸਿਮਰਦੇ ਹਾਂ

ਧਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ

ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ ਹਾਂ

ਜਿਸ ਨਾਲ, ਉਹ ਖਿਆਲ ਜਾਂ ਨਿਸਚਾ ਸਾਡੇ ਮਨ, ਤਨ, ਹਿਰਦੇ, ਬੁੱਧੀ, ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ —

ਊਤਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਧੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਵੱਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਰਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਜੋ ਸੰਸਾਰ ਵਿਚ —

ਈਰਖਾ

ਦਵੈਤ

ਖੁਦਗਰਜ਼ੀ

ਤਾਂਸੁਬ

ਘਿਰਨਾ

ਸ਼ੱਕ

ਲੜਾਈਆਂ

ਝਗੜੇ

ਖਿਚੋਤਾਣ

ਜੁਲਮ

ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਭ ਸਾਡੇ 'ਅੰਦਰਲੇ' ਮਾਨਸਿਕ —

ਰਾਮ-ਰੌਲੇ

ਰੌਲ-ਘਚੋਲੇ

ਭੜਥੂ

ਖਿੱਚੋ-ਤਾਣ

ਦਾ ਬਾਹਰਮੁਖੀ 'ਅਕਸ', 'ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ' ਅਤੇ 'ਪ੍ਰਤੀਕ' ਹੀ ਹੈ।

"ਜੈਸਾ ਸੇਵੈ ਤੈਸੋ ਹੋਇ ॥"

(ਪੰਨਾ-੨੨੩)

(As you think — so you become)

ਅਨੁਸਾਰ — ਜਿਸ 'ਖਿਆਲ' ਯਾ 'ਨਿਸਚੇ' ਨੂੰ —

ਮੁੜ-ਮੁੜ ਯਾਦ ਕਰੀਏ

ਘੋਟੀਏ

ਅਰਾਧੀਏ

ਸਿਮਰੀਏ

ਅਭਿਆਸ ਕਰੀਏ

ਪਿਆਰ ਕਰੀਏ

ਉਹੋ ਖਿਆਲ ਯਾ ਨਿਸਚਾ ਹੀ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ 'ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ' ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਗਿਆਨ, ਇਸ਼ਟ, ਮੰਤ੍ਰ, ਕਰਮ, ਧਰਮ ਦੀ 'ਬੁਨਿਆਦ' ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਕੀਕਤ ਇਹ ਹੈ, ਕਿ ਕਈ ਜਨਮਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਂ ਮਾਇਕੀ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਦੀ
ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿਚ, ਤ੍ਰੈਗੁਣੀ ਮਾਇਕੀ-ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਹੀ —

ਪਰਵਿਰਤ

ਗਲਤਾਨ

ਖੱਚਤ

ਹੋ ਕੇ, 'ਝੂਠੀ' ਮਾਇਆ ਨੂੰ ਹੀ —

ਸਿਮਰਦੇ

ਧਿਆਉਂਦੇ

ਅਭਿਆਸ ਕਰਦੇ

ਹੁਕਮ ਮੰਨਦੇ

ਉਪਾਸ਼ਨਾ ਕਰਦੇ

ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ

ਪਿਆਰ ਕਰਦੇ

ਆਏ ਹਾਂ।

ਗੱਲ ਕੀ, ਇਸੇ 'ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ' ਨੂੰ ਹੀ ਸਭ ਕੁਝ ਸਮਝਦੇ ਹਾਂ,
ਜਿਵੇਂ ਕਿਤੇ ਇਸ ਬਿਨਾਂ, ਹੋਰ ਕੋਈ 'ਸਚੁ' ਹੈ ਹੀ ਨਹੀਂ!

ਇਸ ਕਾਰਨ, ਇਹ ਕੂੜੀ 'ਮਾਇਆ', ਸਾਡੇ ਮਨ, ਤਨ, ਹਿਰਦੇ, ਬੁੱਧੀ ਅਤੇ
ਅੰਤਿਸ਼ਕਰਨ ਵਿਚ —

ਧਸ

ਵਸ

ਰਸ

ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ 'ਝੂਠੀ ਮਾਇਆ' ਹੀ, ਸਾਡਾ —

ਇਸ਼ਟ

ਗੁਰੂ

ਰੱਬ

ਗਿਆਨ

ਧਿਆਨ

ਜੀਵਨ ਆਧਾਰ

ਪਿਆਰ

ਜੀਵਨ ਸੇਧ
 ਧਰਮ
 ਕਰਮ
 ਜੀਵਨ

ਬਣ ਚੁਕੀ ਹੈ !

“ਦੁਬਿਧਾ ਰੋਗੁ ਸੁ ਅਧਿਕ ਵਡੇਰਾ ਮਾਇਆ ਕਾ ਮੁਹਤਾਜੁ ਭਇਆ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੧੫੩)

“ਪਲਚਿ ਪਲਚਿ ਸਗਲੀ ਮੁਈ ਝੂਠੈ ਧੰਧੈ ਮੋਹੁ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੩੩)

ਇਸੇ ਮਾਇਆ ਦੀ ਹੀ ਖਿਨ-ਖਿਨ, ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਅਤਿਅੰਤ ਸ਼ਰਧਾ ਭਾਵਨੀ
 ਅਤੇ ਲਗਨ ਨਾਲ —

ਭਗਤੀ
 ਪੂਜਾ
 ਉਪਾਸਨਾ
 ਘਾਲਣਾ

ਵਿਚ ‘ਜੁਟੇ’ ਰਹਿੰਦੇ ਹਾਂ !

ਐਸੀ ਘੋਰ ਮਾਇਕੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੇ ਅੰਧ ਗੁਬਾਰ ਵਿਚ, ਜੇ ਅਸੀਂ ਕੋਈ
 ‘ਧਰਮ’ ਯਾ ‘ਪਰਮਾਰਥ’ ਅਪਣਾਉਂਦੇ ਭੀ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਉਹ ਭੀ —

ਓਪਰੇ ਜਿਹੇ ਮਨ ਨਾਲ
 ਸ਼ਰਧਾ ਹੀਣ
 ਭਾਵਨਾ ਹੀਣ
 ਗਿਆਨ ਹੀਣ
 ਦੇਖਾ ਦੇਖੀ
 ਰੀਸੋ ਰੀਸੀ
 ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ
 ਵਡਿਆਈ ਲਈ
 ਹਉਮੈ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣ ਲਈ
 ਝੂਠੀ ਤਸੱਲੀ ਲਈ
 ਮਾਇਕੀ ਗ਼ਰਜ਼ਾਂ ਲਈ
 ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਲਈ

ਭੈੜੇ ਕਰਮਾਂ ਤੇ ਪੜਦਾ ਪਾਉਣ ਲਈ
 ਪਾਪਾਂ ਨੂੰ ਢੱਕਣ ਲਈ
 ਜਮਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ
 ਨਰਕਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ

ਹੀ ਹੈ।

ਇਸ 'ਸੁਆਰਬੀ' — ਪ੍ਰਮਾਰਥਕ ਦਸ਼ਾ ਵਿਚ, ਇਨਸਾਨ ਨੂੰ ਕੋਈ ਹੋਰ ਉਚੇਰੇ
 ਧਾਰਮਿਕ ਖਿਆਲ, ਗਿਆਨ, ਕਰਮ, ਧਰਮ,

ਓਪਰੇ

ਫੋਕੇ

ਬੇ-ਰਸੇ

ਵਾਧੂ

ਬੇ-ਲੋੜੇ

ਵਹਿਮ

ਗਲਤ

'ਭਾਸਦੇ' ਹਨ!

ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ :—

ਪਾਠ

ਭਜਨ

ਕੀਰਤਨ

ਸਿਮਰਨ

ਸਮਾਧੀ

ਵਿਚ ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਮਨ ਨਹੀਂ ਟਿਕਦਾ ਅਤੇ ਚੁੜਦਾ!

"ਸਾਰੋ ਦਿਨਸੁ ਮਜ਼ੂਰੀ ਕਰੈ ॥
 ਹਰਿ ਸਿਮਰਨ ਕੀ ਵੇਲਾ ਬਜਰ ਸਿਰਿ ਪਰੈ ॥"

(ਪੰਨਾ-੧੧੪੩)

"ਬੁਰੇ ਕਾਮ ਕਉ ਉਠਿ ਖਲੋਇਆ ॥
 ਨਾਮ ਕੀ ਬੇਲਾ ਪੈ ਪੈ ਸੋਇਆ ॥.....
 ਬਿਖੈ ਨਾਦ ਕਰਨ ਸੁਣਿ ਭੀਨਾ ॥
 ਹਰਿ ਜਸੁ ਸੁਨਤ ਆਲਸੁ ਮਨਿ ਕੀਨਾ ॥"

(ਪੰਨਾ-੨੩੮)

“ਜਿਨ ਕੇ ਚਿਤ ਕਠੋਰ ਹਹਿ ਸੇ ਬਹਹਿ ਨ ਸਤਿਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥

ਓਥੈ ਸਚੁ ਵਰਤਦਾ ਕੂੜਿਆਰਾ ਚਿਤ ਉਦਾਸਿ ॥

ਓਇ ਵਲੁ ਛਲੁ ਕਰਿ ਝਤਿ ਕਢਦੇ ਫਿਰਿ ਜਾਇ ਬਹਹਿ ਕੂੜਿਆਰਾ ਪਾਸਿ ॥

(ਪੰਨਾ-੩੧੪)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਆਪਣੀ ਅਗਿਆਨਤਾ ਵਿੱਚ, ਆਪਣੇ ‘ਧਰਮ’ ਦੀ

ਨਿਖੇਧੀ

ਮਖੌਲ

ਹੇਠੀ

ਅਪਮਾਣ

ਨਿਰਾਦਰੀ

ਬਦਨਾਮੀ

ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ‘ਧਰਮ’ ਨੂੰ :—

ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ੁਗਲ

ਸੌਦਾ-ਬਾਜ਼ੀ

ਦਿਮਾਗੀ ਅਛੀਮ

ਵਹਿਮ

ਪਖੰਡ

ਕਾਲਾ ਜਾਦੂ

ਹੀ ਸਮਝੀ ਬੈਠੇ ਹਾਂ !

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, ਜੇ ਕੋਈ ਸ਼ਰਧਾ-ਭਾਵਨੀ ਨਾਲ ‘ਧਰਮ’ ਪਾਰਦਾ ਭੀ ਹੈ, ਤਾਂ ‘ਧਰਮ’ ਦੇ ‘ਅਧਿਆਤਮਕ-ਪੱਖ’ ਦਾ ਪੂਰਨ ‘ਅਨੁਭਵੀ-ਗਿਆਨ’ ਨਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ — ਜਗਿਆਸੂ, ਆਪਣੇ ‘ਆਤਮ-ਪੰਧ’ ਵਿੱਚ ‘ਭਟਕਦਾ’ ਫਿਰਦਾ ਹੈ।

ਐਸੇ ਜਗਿਆਸੂ, ਪਾਠ, ਪੂਜਾ, ਹਠ, ਧਰਮ, ਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਘਾਲਣਾ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਰਦੇ ਹਨ — ਪਰ ‘ਆਤਮਿਕ ਧਰਮ’ ਦੀ ਸੇਧ, ਗਿਆਨ ਅਤੇ ਸੋਝੀ ਤੋਂ ਬਗੈਰ, ਉਹ ਭੀ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ ਦੇ ਭਰਮ-ਭੁਲਾਵੇ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਭੰਬਲ-ਭੂਸੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ !

ਇਹ ਆਪਣੀ ਘਾਲਣਾ ਦੇ ਆਧਾਰ ਉਤੇ :—

ਆਤਮਿਕ ਤਰੱਕੀ ਮੰਨੀ ਬੈਠੇ ਹਨ

‘ਨੇਕ’ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ

‘ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ’ ਬਣ ਬੈਠੇ ਹਨ
 ‘ਗਿਆਨੀ-ਧਿਆਨੀ’ ਬਣੇ ਬੈਠੇ ਹਨ
 ਪੀਰ ਛਕੀਰ, ਅਉਲੀਏ ਅਖਵਾਉਂਦੇ ਹਨ
 ਸਾਧ, ਸੰਤ, ਭਗਤ ਬਣ ਬੈਠਦੇ ਹਨ
 ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਵਿਚ ਫਸ ਜਾਂਦੇ ਹਨ
 ਅਗਾਮ ਨਿਗਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਦਸਦੇ ਹਨ
 ਵਰ-ਸਰਾਪ ਦਿੰਦੇ ਹਨ

ਪਰ ਇਹ ਸਭ ਮਾਨਸਿਕ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ, ਸਿਰਫ਼ ‘ਹਉ-ਧਾਰੀ’ ਕਰਮ-ਕਿਰਿਆ ਹੀ
 ਹੁੰਦੀਆਂ ਹਨ —

“ਹਉ ਵਿਚਿ ਸਚਿਆਰੁ ਕੂੜਿਆਰੁ ॥

ਹਉ ਵਿਚਿ ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਵੀਚਾਰੁ ॥”

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

“ਸਿਧੁ ਹੋਵਾ ਸਿਧਿ ਲਾਈ ਰਿਧਿ ਆਖਾ ਆਉ ॥

ਗੁਪਤੁ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ਬੈਸਾ ਲੋਕੁ ਰਾਖੈ ਭਾਉ ॥

ਮਤੁ ਦੇਖਿ ਭੂਲਾ ਵੀਸਰੈ ਤੇਰਾ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵੈ ਨਾਉ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੪)

“ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਸਭ ਮੋਹੁ ਹੈ ਨਾਮੁ ਨ ਵਸੈ ਮਨਿ ਆਇ ॥”

(ਪੰਨਾ-੫੯੩)

“ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਹਉ ਧਾਰੇ ॥

ਸਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਬਾਰੇ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

“ਨਾਮ ਸੰਗਿ ਮਨਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਨ ਲਾਵੈ ॥

ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਨਰਕਿ ਜਾਵੈ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੪੦)

“ਬਿਨੁ ਨਾਵੈ ਪੈਨਣੁ ਖਾਣੁ ਸਭੁ ਬਾਦਿ ਹੈ

ਧਿਗੁ ਸਿਧੀ ਧਿਗੁ ਕਰਮਾਤਿ ॥”

(ਪੰਨਾ-੬੫੦)

‘ਹਉ-ਧਾਰੀ’ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਕ ਹੋਰ ਬੁੱਧੀਜੀਵੀ
 ਸ਼੍ਰੋਣੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ‘ਧਰਮ’ ਨੂੰ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਤੀਖਣ ਬੁੱਧੀ ਨਾਲ :—

ਪੜਨਾ-ਪੜਾਉਣਾ

ਸਮਝਣਾ-ਸਮਝਾਉਣਾ

ਗਿਆਨ-ਘੋਟਣਾ

ਫਿਲੌਸਫੀਆਂ-ਘੋਟਣੀਆਂ

ਵਾਦ-ਵਿਵਾਦ ਕਰਨਾ

ਦਿਮਾਰੀ ਸਿੰਗ ਅੜਾਉਣੇ

ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਕਰਨਾ
 ਵਾਲ ਦੀ ਖੱਲ ਉਤਾਰਨੀ
 ਦਿਮਾਰੀ ਸੁਗਲ
 ਬੁੱਧੀ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ
 ਨੇਕੀ ਕਰਨੀ
 ਪਰਉਪਕਾਰ ਕਰਨੇ
 ਪੁੰਨ-ਦਾਨ ਕਰਨੇ
 ਹਸਪਤਾਲ ਖੋਲਣੇ
 ਮੰਦਰ ਬਣਾਉਣੇ
 ਸਕੂਲ ਕਾਲਜ ਖੋਲਣੇ
 ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਆਂ ਖੋਲਣੀਆਂ
 ਗੀਡਿੰਗ-ਰੂਮ ਬਣਾਉਣੇ
 ਗਿਆਨ ਸਦਨ ਖੋਲਣੇ
 ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ
 ਸੈਮੀਨਾਰ ਕਰਨੇ

ਹੀ, ‘ਇਲਾਹੀ ਧਰਮ’ ਸਮਝੀ ਬੈਠੀ ਹੈ ਅਤੇ ਐਸੇ ਲੋਕ ਏਸੇ ਵਿੱਚ ‘ਸੰਤੁਸ਼ਟ’ ਹੀ ਨਹੀਂ – ਬਲਕਿ ‘ਸੂਖਮ ਹਉਮੈ’ ਵਿਚ ‘ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ’, ‘ਨੇਕ’, ‘ਪਰਉਪਕਾਰੀ’ ਬਣਕੇ, ਆਫਰੇ ਫਿਰਦੇ ਹਨ!

“ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸੇਵਾ ਨ ਹੋਵਈ ਤਾ ਮਨੁ ਬਿਰਥਾ ਜਾਇ ॥...”

“ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਵਈ ਹੁਕਮੁ ਨ ਬੁਝਿਆ ਜਾਇ ॥” (ਪੰਨਾ-ਪੰਦੀਂ)

“ਹਉਮੈ ਵਿਚਿ ਸਭਿ ਪੜਿ ਬਕੇ ਦੂਜੈ ਭਾਇ ਖੁਆਰੁ ॥” (ਪੰਨਾ-ਦੰਦੀਂ)

“ਵਿਣੂ ਪਾਰਸੈ ਪੂਜ ਨ ਹੋਵਈ ਵਿਣੂ ਮਨ ਪਰਚੇ ਅਵਰਾ ਸਮਝਾਏ ॥

ਗੁਰੂ ਸਦਾਏ ਅਗਿਆਨੀ ਅੰਧਾ ਕਿਸੁ ਓਹੁ ਮਾਰਗਿ ਪਾਏ ॥” (ਪੰਨਾ-ਧੰਨੀ)

ਧਾਰਮਿਕ ਸਭਾ-ਸੁਸਾਇਟੀਆਂ ਅਤੇ ਸੰਸਥਾਵਾਂ (institutions) ਵਿਦਿਅਕ-ਅਸਥਾਨ ਬਣਾ ਕੇ, ਲੇਖ-ਕਿਤਾਬਾਂ ਛੱਪਵਾ ਕੇ –

ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਬਣਨਾ
 ਭਲੇ-ਭਲੇਰੇ ਬਣਨਾ
 ਪਾਰਗਰਾਮੀ ਬਣਨਾ
 ‘ਮੁਖੀ’ ਕਾਰਕੁਨ ਬਣਨਾ
 ਕਰਤਾ-ਧਰਤਾ ਬਣਨਾ

‘ਕੁਰਸੀ’ ਲਈ ਲੜਨਾ
 ਖਿਚੋ ਤਾਣ ਵਧਾਉਣੀ
 ਪਾਰਟੀ-ਬਾਜ਼ੀ ਰਚਾਉਣੀ
 ਦਿਮਾਗੀ ਸਿੰਗ ਅੜਾਉਣੇ
 ਵੈਰ ਵਿਰੋਧ ਵਧਾਉਣੇ
 ਰਾਮ-ਰੈਲਾ ਪਾਉਣਾ
 ਨਿਜੀ ਸੁਆਰਥ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨੀ
 ‘ਹਉਮੈ’ ਨੂੰ ਪੱਠੇ ਪਾਉਣੇ

ਹੀ ‘ਧਰਮ’ ਦੀ ‘ਮੰਜ਼ਿਲ’ ਸਮਝੀ ਬੈਠੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਭਟਕਣਾ ਤੇ ਭੁਲੇਖਾ ਜਾਹਰਾ ਤੌਰ ਤੇ ਹਰ ਜਗ੍ਹਾ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦਿਖਾਈ ਦੇ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਕਈ ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਜਗਿਆਸੂ ਨੇਕ-ਨੀਤੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਚੰਗੇਰੀ ਅਤੇ ਉਚੇਰੀ ‘ਸੇਵਾ’ ਕਰਨਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਇਹ ਗੱਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਸੂਖਮ ‘ਹਉਮੈ’ ਦਾ ਹੀ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਹੈ, ‘ਮਾਨਸਿਕ ਭੁਲੇਖਾ’ ਅਤੇ ‘ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ੁਗਲ’ ਹੈ।

“ਮਾਨ ਅਭਿਮਾਨ ਮੰਧੇ ਸੋ ਸੇਵਕੁ ਨਾਹੀ ॥....

ਕਹਨ ਕਹਾਵਨ ਇਹੁ ਕੀਰਤਿ ਕਰਲਾ ॥”

(ਪੰਨਾ-੫੧)

“ਸਤੀਆ ਮਨਿ ਸੰਤੋਖੁ ਉਪਜੈ ਦੇਣੈ ਕੈ ਵੀਚਾਰਿ ॥

ਦੇ ਦੇ ਮੰਗਹਿ ਸਹਸਾ ਗੁਣਾ ਸੋਭ ਕਰੇ ਸੰਸਾਰੁ ॥”

(ਪੰਨਾ-੪੬੬)

“ਤੀਰਥ ਬਰਤ ਅਰੁ ਦਾਨ ਕਰਿ ਮਨ ਮੈ ਧਰੈ ਗੁਮਾਨੁ ॥

ਨਾਨਕ ਨਿਹਫਲ ਜਾਤ ਤਿਹ ਜਿਉ ਕੁੰਚਰ ਇਸਨਾਨੁ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੪੨੮)

ਨ ਭੀਜੈ ਰਾਗੀ ਨਾਦੀ ਬੇਦਿ ॥ ਨ ਭੀਜੈ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨੀ ਜੋਗਿ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੨੩੨)

“ਕੋਟਿ ਕਰਮ ਕਰੈ ਹਉ ਧਾਰੇ ॥ ਸਮੁ ਪਾਵੈ ਸਗਲੇ ਬਿਰਥਾਰੇ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

“ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀ ਲਦੀਅਹਿ ਪੜਿ ਪੜਿ ਭਰੀਅਹਿ ਸਾਬ ॥

ਪੜਿ ਪੜਿ ਬੇੜੀ ਪਾਈਐ ਪੜਿ ਪੜਿ ਗਡੀਅਹਿ ਖਾਤ ॥

ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਬਰਸ ਬਰਸ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਮਾਸ ॥

ਪੜੀਐ ਜੇਤੀ ਆਰਜਾ ਪੜੀਅਹਿ ਜੇਤੇ ਸਾਸ ॥

ਨਾਨਕ ਲੇਖੈ ਇਕ ਗਲ ਹੋਰੁ ਹਉਮੈ ਝਖਣਾ ਝਾਖ ॥” (ਪੰਨਾ-੪੬੨)

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਆਤਮਿਕ ‘ਤਰੱਕੀ’ ਦੀ ਬਜਾਏ — ਇਹ ਜਗਿਆਸੂ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਦਰਸਾਏ ‘ਆਤਮਿਕ ਧਰਮ’ ਯਾ ‘ਨਾਮ’ ਤੋਂ ‘ਦੁਰੇਡੇ’ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ।

‘ਅਮਲੀ’ ‘ਆਤਮਿਕ ਧਰਮ’ ਅਤੇ ਦਿਖਾਵੇ ਵਾਲੇ ‘ਓਪਰੇ ਧਰਮ’ ਵਿੱਚ ‘ਫਰਕ’ ਸਮਝਣ ਲਈ, ਹੇਠ ਲਿਖੀ ਮਿਸਾਲ ਹੋਰ ਭੀ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ —

ਸ਼ਰਾਬੀ ਦੇ ਸਰੂਰ ਦੀ —

ਮਸਤੀ

ਬੇ-ਪ੍ਰਵਾਹੀ

ਉਤਸ਼ਾਹ

ਊਮਾਹ

ਹੋਸਲਾ

ਜੋਸ਼

ਨਿਰਭੈਤਾ

ਦਲੇਰੀ

ਧੱਕੜ-ਸ਼ਾਹੀ

ਹਉਮੈ

ਆਦਿ, ਦੀ ‘ਨੀਵੀਂ ਰੰਗਤ’ — ਉਸ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਪੱਖ —

ਸੋਚਣੀ

ਬੋਲਣੀ

ਤੱਕਣੀ

ਕਰਨੀ

ਚਾਲ

ਅਦਾ

ਵਰਤਾਊ

ਦੁਆਰਾ-ਸਹਿਜ ਸੁਭਾਇ ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ, ਮੱਲੋ-ਮੱਲੀਂ, ਉਭਰ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ, ਬੁੱਧੀ, ਚਿੱਤ, ਸਿਆਣਪ, ਡਰ, ਭੈ ਉਤੇ ਹਾਵੀ ਹੋ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਪਹਾਰੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਇਹ 'ਸਰੂਰ'-ਉਸ ਦੇ 'ਸ਼ਰਾਬੀ' ਹੋਣ ਦਾ
 'ਸਾਖੀ' ਯਾ 'ਸਬੂਤ' ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਇਹ 'ਸਰੂਰ' ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਸਨੇ ਸ਼ਰਾਬ ਨਹੀਂ ਪੀਤੀ ਯਾ
 ਕੁਰਲੀਆਂ ਹੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਪਰ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਗਈ। ਉਹ ਅਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਦੇ ਖਿਆਲੀ
 ਸੁਪਨੇ ਹੀ ਲੈ ਰਿਹਾ ਹੈ ਯਾ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ 'ਸਰੂਰ' ਉਸਦੇ 'ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ੁਗਲ' ਤਾਈਂ
 'ਸੀਮਤ' ਹੈ।

ਨਸ਼ਾ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹੇ ?
 ਰੰਗ ਕਿਵੇਂ ਖਿੜੇ ?
 ਮਸਤੀ ਕਿਵੇਂ ਆਵੇ ?
 ਜੋਸ਼ ਕਿਵੇਂ ਚੜ੍ਹੇ ?
 ਦਲੇਰੀ ਕਿਵੇਂ ਗੱਜੇ ?
 'ਸਰੂਰ' ਦੀ 'ਮਸਤੀ' ਹੀ, ਸ਼ਰਾਬੀ ਦਾ
 'ਨਿਜੀ ਅਮਲੀ ਧਰਮ' ਹੈ ਅਤੇ
 ਇਸ ਸਰੂਰ ਦਾ 'ਰੰਗ-ਰਸ' ਮਾਣਨਾ ਹੀ, ਉਸਦਾ
 'ਧਰਮ ਕਮਾਉਣਾ' ਹੈ।

ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਹੋਰ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਅਮਲੀ, ਕ੍ਰੋਧੀ, ਲੋਭੀ, ਚੌਰ, ਡਾਕੂ, ਵਿਭਚਾਰੀ,
 ਜੂਆਗੀਏ, ਸਮਗਲਰ, ਆਦਿ ਦੇ —'ਨਿਜੀ-ਧਰਮ' ਦੇ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿਤੇ ਜਾ ਸਕਦੇ
 ਹਨ।

ਇਹ 'ਅਮਲੀ' — ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਰ ਬਾਹਰਲਾ 'ਧਰਮ' ਧਾਰਦੇ ਭੀ ਹਨ ਤਾਂ ਉਹ
 ਓਪਰਾ ਜਿਹਾ ਦਿਖਾਵੇ ਲਈ 'ਦਿਮਾਗੀ ਸ਼ੁਗਲ' ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵੈਰਾਗ
 ਭੀ ਦਿਮਾਗੀ ਵਲਵਲਿਆਂ ਦਾ ਉਬਾਲਾ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ 'ਗਧਾ-ਵੈਰਾਗ' ਭੀ
 ਆਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

"ਦਿਲ ਬਹਿਲਾਨੇ ਕੇ ਲਿਏ,

ਗਾਲਿਬ ਯੇ ਖਿਆਲ ਅਛਾ ਹੈ।"

(ਗਾਲਿਬ)

ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਨ ਯਾ ਤਬਦੀਲੀ ਦਾ ਕਾਰਨ ਉਸ ਦੀ
 'ਸੰਗਤ' ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇਕਰ ਮਨੁੱਖ-ਸ਼ਰਾਬੀਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰਨ ਨਾਲ 'ਸ਼ਰਾਬੀ' ਬਣ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ
 ਉਸ ਦੀ 'ਰੁਚੀ' ਬਦਲ ਕੇ ਨੀਵੇਂ ਪਾਸੇ ਵੱਲ ਪਲਟਾ ਖਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਉਚੇਰੀ-
 ਚੰਗੇਰੀ, 'ਦੇਵੀ ਸੰਗਤ' ਉਸ ਦੀ ਰੁਚੀ ਪਲਟ ਕੇ ਉਚੇਰੀ ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ
 ਨੂੰ ਦੇਵਤਾ ਯਾ 'ਗੁਰਮੁਖ' ਬਣਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

“ਜੇ ਜੈਸੀ ਸੰਗਤਿ ਮਿਲੈ ਸੋ ਤੈਸੇ ਫਲੁ ਖਾਇ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੩੬੯)

ਕਬਹੂ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਇਹੁ ਪਾਵੈ ॥

ਊਸੁ ਅਸਥਾਨ ਤੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਆਵੈ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੨੮)

“ਸਾਧਸੰਗਿ ਬਿਨਸੈ ਸਭ ਸੰਗੁ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੮੧)

ਉਪਰਲੀ ਵਿਚਾਰ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਨ ਦੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਅਸਰ-ਦਾਇਕ ਅਤੇ ਦਾਮਨਿਕ (dynamic)

ਪਰਿਵਰਤਨ

ਤਬਦੀਲੀ

ਪਲਟਾ (transformation)

ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ :—

ਊਚੇਰੀ

ਚੰਗੇਰੀ

ਸੱਚੀ

ਸੁਚੀ

ਆਤਮਿਕ

ਪ੍ਰੇਮ ਸਵੈਪਨਾ

ਵਾਲੀ ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਅਤੀ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

“ਕਿਰਪਾ ਕਰੋ ਜਿਸੁ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਹੋਵੈ ਸਾਧੂ ਸੰਗੁ ॥

ਜਿਉ ਜਿਉ ਓਹੁ ਵਧਾਈਐ ਤਿਉ ਤਿਉ ਹਰਿ ਸਿਉ ਰੰਗੁ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੧)

“ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਿਟੇ ਸਭਿ ਰੋਗ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਸਾਧ ਰਿਦ ਬਸੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

ਨਾਨਕ ਉਧਰੈ ਸਾਧ ਸੁਨਿ ਰਸੈ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

ਸਾਧਸੰਗਿ ਸਰਪਰ ਨਿਸਤਰੈ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੨੨)

“ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਮਾਇਆ ਤੇ ਭਿੰਨ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੨੧)

ਦੂਜੇ ਲਫਜ਼ਾਂ ਵਿਚ, ਜੀਵ ਦੀ ‘ਬਿਰਤੀ’ ਨੂੰ —

‘ਹਉਮੈ’ ਵੇੜੇ ਮਾਇਕੀ ਮੰਡਲ

ਵਿਚੋਂ ਕੱਢ ਕੇ

‘ਆਤਮ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ’ ਯਾ ‘ਨਾਮ’

ਵਿੱਚ ਲੈ ਜਾਣ ਲਈ
 ‘ਸਾਧ ਸੰਗਤ’ ਅਤੇ
 ‘ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ’ ਅਥਵਾ
 ‘ਅਟੁੱਟ ਸਿਮਰਨ’

ਦੀ ਕਮਾਈ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੈ।

ਤਦੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ —

“ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥”

(ਪੰਨਾ-੧੨)

“ਸਾਧ ਕੈ ਸੰਗਿ ਦਿੜੈ ਸਭਿ ਧਰਮ ॥”

(ਪੰਨਾ-੨੨੧)

ਸਰਬ ਧਰਮ ਮਹਿ ਸ੍ਰੇਸ਼ਟ ਧਰਮ ॥

ਹਰਿ ਕੋ ਨਾਮੁ ਜਪਿ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੁ ॥

(ਪੰਨਾ-੨੬੬)

ਹੀ ਇਨਸਾਨ ਦਾ —

ਅਸਲੀ

ਅਮਲੀ

ਗੁਪਤ

ਇਕੋ-ਇਕ

ਸੱਚਾ

ਸਰਬੱਗ

ਵਿਸ਼ਵ

ਜੀਉਂਦਾ ਜਾਗਦਾ

ਤੁਣਬੁਣ ਲਾਉਂਦਾ

ਪ੍ਰੇਮ ਮਈ

ਰਸ-ਮਈ

ਚਾਊ-ਮਈ

‘ਆਤਮਿਕ ਧਰਮੁ’ ਦਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।

(ਚਲਦਾ.....)

© ਸਭ ਹੱਕ ਰਾਖਵੇਂ ਹਨ ।

ਏਸੇ ਕਲਮ ਦੇ ਲਿਖੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚਾਰੁ ਦੀ ਲੜੀ ਵਿੱਚ ਅੱਡ-ਅੱਡ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੇ 132 ਲੇਖ (13 ਕਿਤਾਬਾਂ) ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੇਖਾਂ ਦਾ ਹਿੰਦੀ ਤਰਜਮਾ ਵੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ। ਪੰਜ ਲੇਖ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹਨ।

ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਨਾਮ-ਅਭਿਆਸ ਕਮਾਈ ਦੇ ਅੱਠ ਦਿਨਾਂ ਜਪ-ਤਪ ਸਮਾਗਮ, ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ, ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ ਵਿਖੇ ਮਾਰਚ, ਸਤੰਬਰ ਅਤੇ ਦਸੰਬਰ (20-30) ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਹਰ ਸਾਲ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ, ਦੱਖਣੀ ਬਾਈਪਾਸ ਦੋਰਾਹਾ ਵਿਖੇ ਪੰਦਰਾਂ ਦਿਨਾਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਸਮਾਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਇਲਾਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਮੰਗ ਅਨੁਸਾਰ 15-15 ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਅਰਸੇ ਬਾਅਦ, ਦੋ ਦਿਨਾਂ ਸਮਾਗਮ ਭਾਰਤ ਅਤੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਹਫਤਾਵਾਰੀ ਸਮਾਗਮ ਵੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਥਾਨਕ ਸੰਗਤਾਂ ਵੱਲੋਂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਿੰਡ ਦੋਦੜਾ, ਬੁਢਲਾਡਾ-ਸੁਨਾਮ, ਬਰਾਸਤਾ (ਵਾਈਆ) ਜਖੇਪਲ ਲਿੰਕ ਰੋਡ ਤੇ ਹੈ। ਚਾਹਵਾਨ ਸੱਜਣ ਇਹ ਲੇਖ ਅਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪਤੇ ਤੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ : -

Website : www.brahmbungadodra.org

E-mail : info@brahmbungadodra.org

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 073074-55097, 01652-255097, 99149-55098

❖ ਸ਼ਾਖਾ ❖

ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਬੁੰਗਾ ਸਾਹਿਬ (ਦੋਦੜਾ)

ਦੱਖਣੀ ਬਾਈ ਪਾਸ, ਦੋਰਾਹਾ

ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ, ਪੰਜਾਬ

ਫੋਨ : 073074-55098, 01628-258697, 099149-55098

❖ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ ❖

ਸੈਕ੍ਰੈਟਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ-ਬੁੰਗਾ ਟ੍ਰਸਟ (ਰਜਿ.)

ਪਿੰਡ ਤੇ ਡਾਕਖਾਨਾ : ਦੋਦੜਾ

ਤਹਿਸੀਲ-ਬੁਢਲਾਡਾ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਮਾਨਸਾ (ਪੰਜਾਬ)

ਫੋਨ : 73074-55096